

DOI [https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-26\(55\)-91-104](https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-26(55)-91-104)

УДК [316.6:159.9.07] : 37.014.3

Павленок Катерина Сергіївна,

PhD у галузі психології,

доцент кафедри теоретичної та практичної психології

Національного університету «Львівська політехніка».

Львів, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-9154-9095>

bkskatrin@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ АВТОНОМНОСТІ ЗАЛЕЖНО ВІД РІВНІВ КРЕАТИВНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено проблему професійної автономності як здатності викладачів закладів вищої освіти (ЗВО) виступати суб'єктами власної професійної діяльності, генерувати нові ідеї, самостійно й відповідально приймати рішення у кризових умовах сьогодення. Наведено результати емпіричного дослідження особливостей професійної автономності залежно від рівнів креативності викладачів ЗВО. Встановлено розподіл викладачів закладів вищої освіти залежно від рівня їх професійної автономності та рівня їх креативного потенціалу. Проведене емпіричне дослідження дозволило констатувати, що більшість викладачів ЗВО характеризуються середнім рівнем розвитку професійної автономності, що свідчить про проблеми у прояві самостійності, впевненості здатності приймати рішення у кризових умовах сьогодення і брати на себе відповідальність за їх наслідки. За результатами дисперсійного аналізу виявлено особливості професійної автономності викладачів ЗВО залежно від статі, віку, займаної посади, стажу викладацької діяльності, місця проживання та ін. Установлено достатньо високі показники професійної автономності у чоловіків порівняно з їх колегами-жінками ($p < 0,01$). Разом з тим, зафіксовано вищий рівень професійної автономності у викладачів закладів вищої освіти чоловічої статі віком до 30 років; викладачі чоловічої статі, котрі проживають у сільській місцевості виявили вищі показники порівняно з містянами, у жінок – навпаки. Показано, що для викладачів закладів вищої освіти для представників обох статей характерний зворотний кореляційний зв'язок між рівнем креативного потенціалу та здатністю до професійної автономності ($p < 0,01$). Констатовано доцільність розробки та апробації програми розвитку професійної автономності викладачів закладів вищої освіти, що сприятиме вдосконаленню як професійних знань та вмінь, так і здатності генерувати їх професійній

діяльності, розвивати їх креативний потенціал ц уможливить успішну самореалізацію впродовж життєвого шляху. Окреслено перспективи подальших досліджень у контексті створення моделі професійної автономності викладачів закладів вищої освіти, здатних розвивати креативний потенціал і реалізувати його у професійній діяльності у закладах вищої освіти в у мовах сьогодення.

Ключові слова: креативність; професійна автономність; викладач закладу вищої освіти; суб'єктивне благополуччя; психологічні особливості.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Проблема здатності викладачів ЗВО якісно здійснювати освітній процес, забезпечуючи формування інтелектуального потенціалу нації в кризових умовах сьогодення, потребує вмінь творчо мислити, продукувати і втілювати власні задуми у життя, сприяти розвитку творчого потенціалу зростаючої молоді. Це спричинює високі вимоги до його особистісних характеристик як професіонала, професійної діяльності, а також його здатності «генерувати нові ідеї, оригінальні продукти, приймати нетривіальні рішення у нестандартних ситуаціях на основі як власного досвіду, знань, умінь і навичок, так і їх удосконалення, розширення за сприятливих умов середовища на шляху до саморозвитку й самореалізації особистості впродовж життя» [1, с. 42]. Кризові події (пандемія, війна, стихійні лиха, раптова втрата роботи, смерть близьких родичів, друзів) внесли свої корективи у життя освітян, негативно впливаючи на «психофізичне самопочуття та відчуття безпеки кожної особистості, безповоротно змінюючи її життя і розуміння світу, вимагаючи адаптації до нової реальності» [2]. Особливу роль у професійній діяльності викладачів ЗВО відіграє їхня професійна автономність як здатність контролювати, захищати й розвивати цінність власного «Я», зберігати й розвивати свій багатовимірний світ, стимулювати свій подальший розвиток цінності власного «Я» [3]; гнучко адаптуватись до мінливих умов, приймати самостійні адекватні рішення щодо власного позитивного психологічного функціонування у професійній діяльності [4]; приймати правильні рішення стосовно персонального викладання, так і його професійний розвиток свідчить про його автономність [5, с. 17]; здатністю до автономії (самоуправління) як «спроможності розвивати відповідні навички, розуміти і сприймати себе як викладача у взаємодії та співпраці з іншими учасниками освітнього процесу» [6, с. 83]. Тому професійна автономність як здатність викладачів ЗВО важлива через почуття

незалежності, самовизначення, самоуправління власною поведінкою) і відіграє важливу роль у генеруванні нових ідей, здатності приймати рішення у нестандартних ситуаціях і нести відповідальність за їх результати, створюючи психологічно безпечне і сприятливе середовище як для власного саморозвитку й самореалізації особистості впродовж життя, так і формування майбутньої еліти нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За результатами теоретичного аналізу літератури виявлено проблема розвитку креативності особистості вже досліджувалась науковцями. У дослідженнях висвітлено питання сутності креативності (Ф. Баррон [7], Дж. Гілфорд [8], [9], [10], Г. Грубер [11], А. Маслоу [12] та ін.), особливості креативного середовища, що сприяє розвитку творчої особистості (О. Махлай [13] та ін.), характеристики креативної особистості, особливості формування творчої особистості та її окремих якостей (В. Моляко [14], С. Сисоєва [15] та ін.). Креативність розглядали як властивість особистості (Е. Торренс [16] та ін.); здатність особистості виходити за межі певної ситуації, продукувати оригінальні цінності у педагогічній діяльності (Т. Бузовська [17], Л. Петришин [18] та ін.). Досліджувалися різноманітні аспекти професійної автономності науково-педагогічних працівників педагогічних працівників як індикаторів їх суб'єктивного благополуччя [4]; роль психологічної автономії, компетентності та зв'язку в балансі між роботою та особистим життям і благополуччям (А. Fotiadis, Kh. Abdulrahman, and A. Spyridou [19] та ін.).

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета роботи – емпірично дослідити особливості професійної автономності залежно від рівнів креативності викладачів ЗВО.

Завдання роботи: 1) дослідити особливості професійної автономності викладачів ЗВО залежно від статі, віку, займаної посади, стажу викладацької діяльності, місця проживання та ін.; 2) виявити рівень креативності залежно від рівнів креативності викладачів ЗВО; 3) окреслити перспективні напрямки розвитку професійної автономності викладачів закладів вищої освіти залежно від їх креативності.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Реформування системи освіти ставить нагальним питанням формування та розвиток креативного потенціалу особистості викладача закладу вищої освіти, його інноваційну, креативну діяльність, саморозвиток і самовдосконалення. На Всесвітньому економічному форумі у Давосі (2016)

визначено креативність як одну з трьох найважливіших навичок, які роботодавці потребуватимуть від своїх працівників у XXI столітті, поряд із критичним мисленням та комплексним вирішенням проблем (Eduget, 2016). Це змушує заклади вищої освіти формувати інституційне середовище, креативну навчальну спільноту, здатну до розвитку творчості, креативного мислення, долучаючи здобувачів вищої освіти до продукування креативних знань на всіх її рівнях (Лісабонська угода).

Підвищення креативності в освітньому процесі завжди починається з освіти викладачів (Rinkevich, 2011, с. 220), формування їхніх компетентностей, що безпосередньо впливає на умотивованість, компетентнісне наповнення змісту освітнього процесу та компетентності науково-педагогічних працівників і регламентується Законом України «Про вищу освіту» (2014), Стандартами і рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (2015), Tuning Educational Structures in Europe (2006) та іншими нормативно-правовими актами, розпорядчими документами, що є у полі відповідальності закладів вищої школи у контексті їх автономності. Тому зміст і компоненти креативності викладачів закладів вищої освіти визначаються специфічними особливостями професійної діяльності, що зумовлені змістом і функціями, завданнями освітньої діяльності та вимогами до навчання у сфері окресленої спеціальності.

По-перше, йдеться про приналежність професійної діяльності викладачів до професії типу «людина-людина», що базується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії в системі «викладач-здобувач вищої освіти» з метою досягнення цілей професійної освіти, активної участі у державотворчих процесах, формуванні національної свідомості, психологічної і духовної культури усіх учасників освітнього процесу з відповідною сукупністю професійних знань, умінь, якостей; є цілісною структурованою системою, компоненти якої регламентовані нормативними актами, затвердженими МОН України.

По-друге, слід відзначити специфічність змісту і процесу навчання, опанування здобувачами компетентностей, що потребує співпраці з викладачами, розвитку соціальної компетентності, розвитку «Soft skills»

По-третє, специфічною особливістю професійної діяльності викладачів є здатність до володіння інструментами праці задля успішної реалізації освітнього процесу, що потребує високого рівня розвитку його індивідуально-психологічних, загальнолюдських, морально-етичних, інтелектуальних та інших професійних якостей.

По-четверте, до специфічних особливостей професійної діяльності викладачів варто віднести поліфункціональність, адже специфіка їх роботи потребує виконання не лише освітньої, виховної і розвиваючої, а й цілої низки функцій, що сприятиме навчанню здобувачів обраної спеціальності.

По-п'яте, специфічною особливістю професійної діяльності викладачів є її перетворювальний або творчий характер, зважаючи на різноманіття інтересів, рівня знань і вмінь здобувачів вищої освіти, психологічного клімату в академічних групах тощо. Професійна діяльність викладачів закладів вищої освіти є апіорі творчою, адже освітній процес складає безкінечний ланцюг нових педагогічних ситуацій, які вимагають негайного розв'язання і використання в нестандартних умовах, оригінальних варіантів методів і прийомів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

В емпіричному дослідженні брали участь 208 викладачів закладів вищої освіти (Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, ДЗВО «Університет менеджменту освіти», Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького), яких було розподілено на групи за: *статтю* (жінки (60,6 %) та чоловіки (39,4 %)); *віком* (до 30 років (22,1 %); 30–40 років (28,8 %); 40–50 років (26,9 %); понад 50 років (22,1 %)); *займаною посадою* (асистент (23,6 %), старший викладач (42,8 %), доцент (23,6 %), професор (10,1 %)); *стажем викладацької діяльності* (до 5 років (18,3 %); від 5 до 10 років (23,6 %); понад 10 років (58,2 %)); *місцем проживання* (село (10,6 %) та місто (89,4 %)).

Було використано теоретичні (аналіз і узагальнення результатів теоретичного аналізу літератури) та емпіричні (опитувальник «Креативний потенціал» та «Шкала професійної автономності» (FAS, автори – П. Спектор, С. Фокс, у модифікації Є. Тополова [22]) методи.

Математико-статистичну обробку даних та графічну презентацію результатів здійснювалося із використанням комп'ютерної програми SPSS (Версія 23.0).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

За результатами емпіричного дослідження встановлено розподіл викладачів ЗВО залежно від професійної автономності (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл викладачів ЗВО залежно від рівня професійної автономності

Рівні професійної автономності	Кількість досліджуваних, у %
Низький	24,0
Середній	39,4
Високий	36,6

З таблиці видно, що більшість викладачів ЗВО характеризує середній рівень розвитку професійної автономності (39,4 %), майже четверта частина (24,0 %) досліджуваних виявила низький рівень і трохи більше ніж третя частина (36,6 %) – високий рівень. Отримані результати свідчать про значні проблеми у прояві самостійності, впевненості, здатності приймати рішення у кризових умовах сьогодення і брати на себе відповідальність за їх результати.

Результати дисперсійного аналізу показали особливості професійної автономності викладачів ЗВО залежно від їх статі, віку, займаної посади, стажу викладацької діяльності, місця проживання та ін. Так, встановлено, що у викладачів закладів вищої освіти чоловічої статі показники професійної автономності найвищі у віці до 30 років (рис.1), після чого поступово знижуються упродовж життя аж до понад 50 років. У жінок протилежна картина – показники зростають, проте є нижчими порівняно з викладачами чоловічої статі ($p < 0,01$). Аналогічні особливості виявлені у викладачів залежно від стажу викладацької діяльності. Щодо місця проживання, то викладачі чоловічої статі, котрі проживають у сільській місцевості виявили вищі показники порівняно з містянами, у жінок – навпаки ($p < 0,01$).

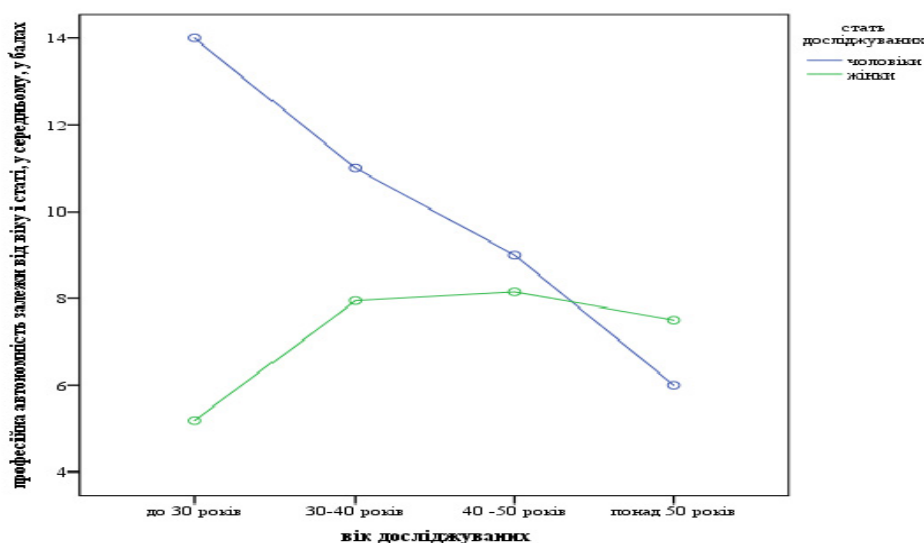

Рис. 1 Особливості професійної автономності викладачів ЗВО залежно від їх статі та віку

Виявлено розподіл викладачів ЗВО залежно від рівня їх креативного потенціалу (табл. 2).

Так, високий рівень креативного потенціалу виявлено лише у 14,9 % досліджуваних, що забезпечує реалізацію їхніх особистісних і професійних можливостей та здібностей у різних формах професійної діяльності у закладах вищої освіти. Більше половини (64,4 %) констатували середній

рівень здатності до прояву креативності у професійній діяльності і п'ята частина (20,7 %) показала низький рівень.

Таблиця 2

Розподіл викладачів ЗВО залежно від рівня креативного потенціалу

Рівні креативного потенціалу	Кількість досліджуваних, у %
Низький	20,7
Середній	64,4
Високий	14,9

Це може бути спричинено ще й тим, що викладачі недооцінюють себе, власні можливості, нездатні творити, оскільки не вірять у власні сили. Тому, на нашу думку, задля більш ефективної освітньої діяльності викладачам варто розвивати креативний потенціал, адже вони мають володіти не лише низкою знань та вмінь, а й здатністю генерувати їх, постійно оновлювати, бути здатними відмовитись від застарілих та неефективних способів організації власної викладацької діяльності й опанувати нові, креативні й інтерактивні методи і форми роботи.

За результатами дисперсійного аналізу констатовано статистично значущі відмінності ($p < 0,01$) між особливостями професійної автономності викладачів ЗВО залежно від рівнів креативного потенціалу та їхньої статі.

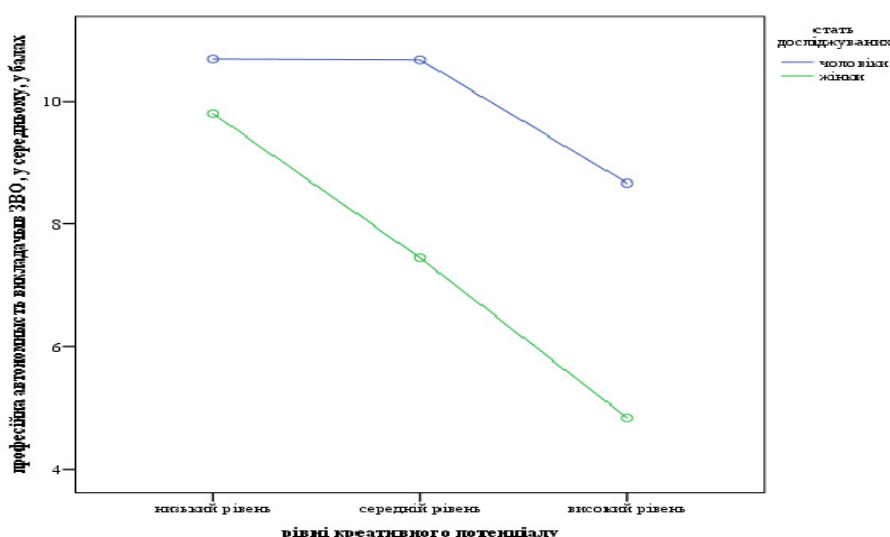

Рис. 2 Особливості професійної автономності залежно від рівнів креативного потенціалу та статі викладачів ЗВО

Як видно з рис. 2, для викладачів закладів вищої освіти для представників обох статей характерний зворотний кореляційний зв'язок між рівнем креативного потенціалу та здатністю до професійної автономності ($p < 0,01$). Так, чим більш здатними самостійно створювати та реалізовувати життєві плани і власні проекти, проявляти соціальну активність, стверджувати свої права, брати відповідальність за власні вчинки, тим менш здатними бути креативними вони виявляються.

Дисперсійний аналіз дозволив виявити статистично значущі відмінності між особливостями професійної автономності викладачів ЗВО залежно від рівнів креативного потенціалу та віку досліджуваних.

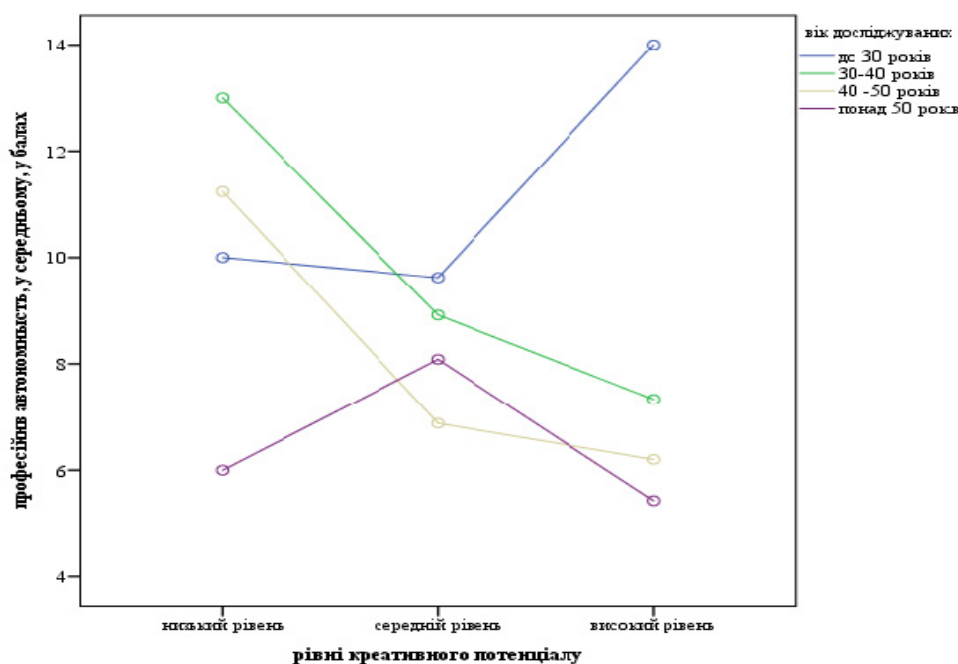

Рис. 3 Особливості професійної автономності залежно від рівнів креативного потенціалу та віку викладачів ЗВО

З рис. 3 видно характерний зворотний кореляційний зв'язок між професійною автономністю та рівнем креативного потенціалу залежно і від віку досліджуваних. Зокрема, для більшості досліджуваних, окрім викладачів у віці до 30 років. Це можна пояснити тим, що викладач формується у двосторонній взаємодії особистості та професійного середовища і чим інтенсивніший контакт викладача із професійною спільнотою, тим гостріше постає завдання збереження власної самоцінності особистості, контролювати, захищати цінність власного «Я» і яскравіше проявляється здатність продукувати оригінальні ідеї.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Здійснене емпіричне дослідження особливостей професійної автономності залежно від рівнів креативності викладачів ЗВО доводить необхідність розробки та апробації програми розвитку професійної автономності викладачів закладів вищої освіти, здатних володіти не лише низкою знань та вмінь, а й здатністю генерувати їх упродовж професійної життєдіяльності, постійно оновлювати, бути здатними відмовитись від застарілих та неефективних способів організації власної професійної діяльності задля якісного формування зростаючої молоді, розвитку їх креативного потенціалу, що сприятиме успішній самореалізації упродовж життя.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним, на нашу думку, є необхідність створення моделі професійної автономності викладачів закладів вищої освіти, здатних розвивати креативний потенціал і самостійно продукувати ідеї задля успішної реалізації професійної діяльності в закладах вищої освіти в умовах сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] К. С. Балахтар, «Особливості впливу креативності на суб'єктивне благополуччя викладачів іноземних мов закладів вищої освіти», дис. д-ра філософії; за спеціальністю 053 «Психологія» (05 – Соціальні та поведінкові науки). ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, 2021.
- [2] В. Балахтар, В. Танасійчук, «Здатність фахівців соціономічних професій діяти конструктивно в кризових ситуаціях професійної діяльності: зміст і показники», *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки» (психологічні 053, економічні 051, державне управління 281)*, вип. 21(50), с. 26–42, 2022. [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-21\(50\)-26-42](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-21(50)-26-42)
- [3] Л. Є. Просандеєва, «Психологічні особливості становлення автономної особистості», *Актуальні проблеми психології. Психологія творчості*, т. 12, вип. 16, с. 391–397, 2015. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v12/i16/52.pdf> Дата звернення: Жовт. 29, 2023.
- [4] О. І. Бондарчук, Н. І. Пінчук, «Професійна автономність науково-педагогічних працівників як індикатор їх суб'єктивного благополуччя», *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки» (психологічні 053, економічні 051, державне*

- управління 281), вип. 13(42), с. 54–70, 2020.
[https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13\(42\)-54-70](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13(42)-54-70)
- [5] H. Reinders & C. Balcikanli, «Learning to foster autonomy: The role of teacher education materials Studies», *Self-Access Learning Journal*, вип. 2(1), p. 15–25, 2011.
- [6] R. C. Smith, & S. Erdoğan, «Teacher-learner autonomy: Programme goals and student-teacher constructs», In *Learner and teacher autonomy: Concepts, realities and responses*; T. E. Lamb and H. Reinders, Eds. Amsterdam : John Benjamins, 2008, p. 83–103.
- [7] F. Barron, «Creative person and creative process», *Ibid*, вип. 10(3), p. 165–169, 1976.
- [8] J. P. Guilford, *Traits of Creativity. Creativity and Its Cultivation*; Harold Anderson, Ed. New York, USA : Harper and Brothers, 1959, p. 142–161.
- [9] J. P. Guilford, «Creativity: Yesterday, today and tomorrow», *Journal of Creative Behavior*, вип. 1(1), p. 3–14, 1967.
<https://doi.org/10.1002/j.2162-6057.1967.tb00002>
- [10] J. P. Guilford, *Creativity, intelligence, and their educational implications*. San Diego, USA : Knapp, 1968.
- [11] H. E. Gruber, «Creativity and conflict resolution: The role of point of view», In *The handbook of conflict resolution: Theory and practice*; M. Deutsch & P. T. Coleman, Eds. Jossey-Bass/Wiley, 2000, p. 345–354.
- [12] A. H. Maslow, «Creativity in Self Actualizing People», In *Creativity and its Cultivation*; H. N. Anderson, Ed. Harper Row, New York, USA, 1959, p. 83–95.
- [13] О. Махлай, «Творчі здібності та креативність в системі розвитку творчого мислення офіцерів оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України», *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки*, № 1, с. 167–179, 2016. [Електронний ресурс]. Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_pn_2016_1_16 Дата звернення: Жовт. 29, 2023.
- [14] В. О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова та ін. «Проблеми розумової діяльності в ускладнених умовах», у *Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта*; В. О. Моляко, Ред. Київ-Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021, с. 7–46. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/Moljako.pdf> Дата звернення: Жовт. 29, 2023.
- [15] С. О. Сисоєва, *Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня*. Київ, Україна : Поліграфкнига, 1996.

- [16] E. P. Torrance, «Insights about Creativity: Questioned, Rejected, Ridiculed, Ignored», *Educational Psychology Review*, № 7, p. 313–322, 1995.
<http://dx.doi.org/10.1007/BF02213376>
- [17] Т. В. Бузовська, «Розвиток педагогічної креативності як особливості професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови», *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, № 8, с. 31–33, 2014.
- [18] Л. Й. Петришин, «Структура креативності майбутніх соціальних педагогів у контексті фахової підготовки», *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, № 3, с. 63–75, 2013.
- [19] A. Fotiadis, Kh. Abdulrahman, and A. Spyridou, «The mediating roles of psychological autonomy, competence and relatedness on work-life balance and well-being», *Frontier in Psychology*, vol. 10, 1267, May, 2019.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.0126>
- [20] Eduget. 10 ключових навичок до 2020-го. 2016. [Електронний ресурс].
Доступно: https://www.eduget.com/news/10_klyuchovix_navichok_do_2_020-go-907 Дата звернення: Жовт. 29, 2023.
- [21] J. L. Rinkevich, «Creative Teaching: Why it Matters and Where to Begin», *Clearing House*, № 84(5), p. 219–223, 2011.
<https://doi.org/10.1080/00098655.2011.575416>
- [22] Є. В. Тополов, *Професійна агресивність особистості*. Київ, Україна: Видав. дім «Слово», 2011.

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL AUTONOMY DEPENDING ON THE LEVELS OF CREATIVITY OF UNIVERSITY TEACHERS

Kateryna Pavlenok,

PhD in Psychology,

Associate Professor of the Department
of Theoretical and Practical Psychology
Lviv Polytechnic National University.

Lviv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-9154-9095>
bkskatrin@gmail.com

Abstract. The article highlights the problem of professional autonomy as the ability of higher education teachers to act as subjects of their own professional activity, generate new ideas, make decisions independently and responsibly in the current crisis conditions. The results of an empirical study of the peculiarities of professional autonomy depending on the levels of creativity of university teachers are presented. The distribution of teachers of higher education institutions depending on the

level of their professional autonomy and the level of their creative potential is determined. The conducted empirical research has made it possible to state that most university teachers are characterized by an average level of development of professional autonomy, which indicates problems in the manifestation of independence, confidence in the ability to make decisions in today's crisis conditions and take responsibility for their consequences. According to the results of the analysis of variance, the peculiarities of the professional autonomy of university teachers depending on gender, age, position, teaching experience, place of residence, etc. were revealed. Quite high rates of professional autonomy were found in men compared to their female colleagues ($p < 0.01$). At the same time, a higher level of professional autonomy was recorded for male teachers of higher education institutions under the age of 30; male teachers living in rural areas showed higher indicators compared to urban teachers, and vice versa. It has been shown that for teachers of higher education institutions for both sexes there is an inverse correlation between the level of creative potential and the ability to professional autonomy ($p < 0.01$). The expediency of developing and testing a program for the development of professional autonomy of higher education teachers has been stated, which will help to improve both professional knowledge and skills and the ability to generate their professional activities, develop their creative potential and enable successful self-realization throughout their life. Prospects for further research in the context of creating a model of professional autonomy of higher education teachers capable of developing creative potential and realizing it in professional activities in higher education institutions in the languages of today are outlined.

Keywords: creativity; professional autonomy; university teacher; subjective well-being; psychological characteristics.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] K. S. Balakhtar, «Osoblyvosti vplyvu kreatyvnosti na subiektyvne blahopoluchchia vykladachiv inozemnykh mov zakladiv vyshchoi osvity», dys. d-ra filosofii; za spetsialnistiu 053 «Psykhohohiia» (05 – Sotsialni ta povedinkovi nauky). DZVO «Universytet menedzhmentu osvity». Kyiv, 2021.
- [2] V. Balakhtar, V. Tanasiichuk, «Zdatnist fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii diiaty konstruktyvno v kryzovykh sytuatsiakh profesiinoi diialnosti: zmist i pokaznyky», Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Seriiia «Sotsialni ta povedinkovi nauky» (psykhohohichni 053, ekonomichni 051,

- derzhavne upravlinnia 281), vyp. 21(50), s. 26–42, 2022.
[https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-21\(50\)-26-42](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-21(50)-26-42)
- [3] L. Ye. Prosandieieva, «Psykhologichni osoblyvosti stanovlennia avtonomnoi osobystosti», Aktualni problemy psykhologii. Psykhologhiia tvorchosti, t. 12, vyp. 16, s. 391–397, 2015. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v12/i16/52.pdf> Data zvernennia: Zhovt. 29, 2023.
- [4] O. I. Bondarchuk, N. I. Pinchuk, «Profesiina avtonomnist naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv yak indyikator yikh subiektyvnoho blahopoluchchia», Visnyk pislidyplomnoi osvity. Seriia «Sotsialni ta povedinkovi nauky» (psykhologichni 053, ekonomichni 051, derzhavne upravlinnia 281), vyp. 13(42), s. 54–70, 2020.
[https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13\(42\)-54-70](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2020-13(42)-54-70)
- [5] H. Reinders & C. Balcikanli, «Learning to foster autonomy: The role of teacher education materials Studies», Self-Access Learning Journal, vip. 2(1), p. 15–25, 2011.
- [6] R. C. Smith, & S. Erdoğān, «Teacher-learner autonomy: Programme goals and student-teacher constructs», In Learner and teacher autonomy: Concepts, realities and responses; T. E. Lamb and H. Reinders, Eds. Amsterdam : John Benjamins, 2008, p. 83–103.
- [7] F. Barron, «Creative person and creative process», Ibid, vip. 10(3), p. 165–169, 1976.
- [8] J. P. Guilford, Traits of Creativity. Creativity and Its Cultivation; Harold Anderson, Ed. New York, USA : Harper and Brothers, 1959, p. 142–161.
- [9] J. P. Guilford, «Creativity: Yesterday, today and tomorrow», Journal of Creative Behavior, vip. 1(1), p. 3–14, 1967.
<https://doi.org/10.1002/j.2162-6057.1967.tb00002>
- [10] J. P. Guilford, Creativity, intelligence, and their educational implications. San Diego, USA : Knapp, 1968.
- [11] H. E. Gruber, «Creativity and conflict resolution: The role of point of view», In The handbook of conflict resolution: Theory and practice; M. Deutsch & P. T. Coleman, Eds. Jossey-Bass/Wiley, 2000, p. 345–354.
- [12] A. H. Maslow, «Creativity in Self Actualizing People», In Creativity and its Cultivation; H. H. Anderson, Ed. Harper Row, New York, USA, 1959, p. 83–95.
- [13] O. Makhlai, «Tvorchi zdibnosti ta kreatyvnist v systemi rozvytku tvorchoho myslennia ofitseriv operatyvno-rozshukovykh pidrozdiliv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy», Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriia: Psykhologichni nauky, № 1, s. 167–179, 2016. [Elektronnyi resurs].

Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnapv_pn_2016_1_16 Data
звернення: Жовт. 29, 2023.

- [14] V. O. Moliako, Yu. A. Hulko, N. A. Vahanova ta in. «Problemy rozumovoi diialnosti v uskladnennykh umovakh», u Funktsionuvannia tvorchoho myslennia v informatsiino-virtualnomu prostori subiekta; V. O. Moliako, Red. Kyiv-Lviv : Vydavets Viktoriia Kundelska, 2021, s. 7–46. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/Moljako.pdf> Data звернення: Жовт. 29, 2023.
- [15] S. O. Sysoieva, Pidhotovka vchytelia do formuvannia tvorchoi osobystosti uchnia. Kyiv, Ukraina : Polihrafknyha, 1996.
- [16] E. P. Torrance, Insights about Creativity: Questioned, Rejected, Ridiculed, Ignored. Educational Psychology Review, № 7, p. 313–322, 1995. <http://dx.doi.org/10.1007/BF02213376>
- [17] T. V. Buzovska, «Rozvytok pedahohichnoi kreatyvnosti yak osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy», Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti, № 8, s. 31–33, 2014.
- [18] L. Y. Petryshyn, «Struktura kreatyvnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv u konteksti fakhovoi pidhotovky», Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka, № 3, s. 63–75, 2013.
- [19] A. Fotiadis, Kh. Abdulrahman, and A. Spyridou, «The mediating roles of psychological autonomy, competence and relatedness on work-life balance and well-being», Frontier in Psychology, vol. 10, 1267, May, 2019. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.0126>
- [20] Eduget. 10 kliuchovykh navychok do 2020-ho. 2016. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://www.eduget.com/news/10_klyuchovix_navichok_do_2020-go-907 Дата звернення: Жовт. 29, 2023.
- [21] J. L. Rinkevich, «Creative Teaching: Why it Matters and Where to Begin», *Clearing House*, № 84(5), p. 219–223, 2011. <https://doi.org/10.1080/00098655.2011.575416>
- [22] Ye. V. Topolov, Profesiina ahresyvnist osobystosti: monohrafiia. Kyiv, Ukraina: Vydav. dim «Slovo», 2011.

Стаття надійшла до редакції
20 листопада 2023 року